

När skolan är otrygg

Diskriminering, rasism
och antirasism i det
finländska skolsystemet

INFORMATIONSPAKET FÖR FÖRÄLDRAR

INTRODUKTION

Alla barn har rätt till trygg skolgång. Barn ska inte utsättas för diskriminering, kränkning, förakt, hatprat, hatbrott eller förminskning i skolan.

Därför sätter det här materialet barnet i fokus.

För trots att det finns gott om ord som förbjuder osakligt beteende händer det ändå att barn utsätts. Någonstans brister det. Tyvärr händer det dessutom ofta att skolan inte förmår rätta till situationen. Vårt samhälle tenderar att prioritera vuxnas rättigheter mer än barns.

Det här materialet är en hjälpreda när det brister. Se det som ett brev från förälder till förälder, utan mellanhänder.

Vi beskriver kort diskriminering och rasism som fenomen i finländska grundskolor. Materialet är sammanställt genom intervjuer med myndigheter, forskare, skolpersonal och föräldrar. Dessutom har vår organisation en stark kontakt med gräsrottsinstitutioner i mångfaldsfrågor. Vi har samlat in intervjumaterialet under år 2022.

Materialet består av åtta delar. Vi börjar med att tala om rasism och diskriminering som fenomen. I det andra avsnittet beskriver vi kortfattat lagstiftningen som gäller skolor och i det tredje går vi igenom vilka myndigheter man kan kontakta om man blir diskriminerad i skolan. I det fjärde avsnittet har vi sammanställt fallstudier och i det femte innehåller en analytisk reflektion över den nuvarande situationen i finländska skolor. Det sjätte avsnittet och i det sjunde har vi samlat in rekommendationer för att skapa en mer inkluderande skolmiljö samt en checklista för åtgärder i diskrimineringssituationer. I avsnitten sju och åtta finns en ordlista och lästips.

1. Vad är rasism i skolan?

För att effektivt kunna arbeta mot rasism i skolan är det första steget att uppnå en gemensam förståelse för vad rasism är, annars riskerar åtgärderna att bli ojämlika och lösryckta.

Rasism är ett historiskt förankrat system byggt på makt och privilegier. Rasism grundar sig på en föreställning om att vissa människogrupper har lägre status på grund av etniskt ursprung, hudfärg, medborgarskap, kultur, modersmål eller religion, och därmed kan rangordnas hierarkiskt och förtryckas. I ett samhälle uppbyggt på rasism är alla med och upprätthåller rasism på strukturell nivå, det är inte fråga om vem som är rasist eller inte. Du kan som förälder välja att sträva mot antirasism och så motverka rasism.¹

Rasism kan ta sig uttryck genom individuell rasism:

”Mitt barn blev en gång kallad för apa i klassrummet av en annan elev och när mitt barn sade det till läraren så svarade läraren endast ’Vi är väl alla apor’ och ingrep inte i situationen.” – FÖRÄLDER

Exemplet ovan skildrar något som de flesta uppfattar som rasism: en elev som avsiktligt säger något för att sära. Begreppet är dock större än så. Det finns diskriminerande strukturer i samhället som upprätthåller ojämlikhet mellan människor. Dessa strukturer är både synliga och osynliga och upprätthålls både medvetet och omedvetet.

Rasismen är systematisk och genomsyrar politik, institutioner, kultur och normer som upprätthåller maktpositioner i samhället, då vissa grupper av människor anses ha lägre status än andra grupper. Diskriminering innebär att en person behandlas sämre än andra eller missgynnas på grund av sina personliga egenskaper, exempelvis minoritetsbakgrund.

”Forskning har visat att det finns en uppdelning mellan de som ses som invandrarelever och de som ses som finländare i finländska skolor, och kultur används som en förklaring för att dom inte passar ihop, fast det handlar mera om uteslutning. Vithet ses som det ’normala’ i finska skolor. Etnicitet används som förklaring: om barnen är bråkiga är det för att de är invandrare.” – FORSKARE I PEDAGOGIK

Vad är rasism och varför görs det för lite idag för att motverka den?

Finland definierar sig gärna som ett land som saknar kolonial historia, trots förtrycket av inhemska minoriteter, exempelvis samerna. Rasismen och dess konsekvenser för de drabbade har länge saknat prioritet i samhället. Problem med diskriminering och rasism i Norden framställs ofta felaktigt som små och prioriteras därför inte.

Finland har dock klassificerats som ett av EU:s mest rasistiska land enligt europeiska byrån för grundläggande rättigheter (FRA) i dess forskning EU MIDIS II (2017). I Finland rapporterar 45 procent av föräldrar till barn med minoritetsbakgrund att deras barn har upplevt rasistiska trakasserier eller diskriminering i skolan.²

Trots rapporterna fortsätter man att anse rasism vara ett så marginellt problem att lärarna sällan får tillräcklig utbildning i ett antirasistiskt arbetssätt. De kan därför inte ge eleverna det stöd de behöver. Utan utbildning blir det svårt för skolpersonal att förstå vad rasism är, hur det tar sig uttryck och vilka konsekvenser rasismen får för offren.

Det är dock skolan och skolans huvudman som ansvarar för att rasism och diskriminering reds ut och åtgärdas. När kommunen inte gör det finns det i dagsläget ingen tillräcklig övervakning och ingen instans med mandat att ingripa snabbt, direkt och effektivt.

Rasismen som elever utsätts för reds sällan ut på grund av okunskap om vad rasism är och den tystnadskultur som gör det svårt att prata öppet om känsliga frågor. Att minoriteter inte litar på myndigheterna i Finland är en annan orsak till att rasism och diskriminering sällan anmäls.³

2. Skolans likabehandlingsarbete

Skolan är en miljö som för samman barn, unga och vuxna med olika bakgrunder. Skolans uppgift är att eleverna ska få de kunskaper som krävs för att de ska bli aktiva medborgare i vårt demokratiska samhälle. Olika lagar och bestämmelser gör att skolan har en möjlighet, men även skyldighet, att arbeta antirasistiskt.

Skolan är skyldig att *förebygga* rasism och diskriminering.

Skolan är skyldig att *åtgärda* rasism och diskriminering.

Skolan är skyldig att *främja* principen om att alla elever har ett lika värde i skolan.

”Lärare ska veta vad rasism är, dess historia och förstå individuell och strukturell rasism. Kunskapen blir glasögon för att se rasism, för om man inte förstår det så går det inte att förebygga rasismen och förhindra upprätthållandet av olika normer som vithet, finländskhet, genus och social klass, till exempel.” – FORSKARE I ANTIRASISTISK PEDAGOGIK

”Det språk som vuxna använder berättar om attityder och påverkar barnet. Språket kan visa att minoriteter inte ses som värdiga.” – REKTOR

”Samhället är orättvist och vi ska tala med barnen om det redan i småbarnspedagogiken, så att alla är medvetna om situationen men inställda på att vi kan ändra på det.”

– FORSKARE I ANTIRASISTISK PEDAGOGIK

Den här texten fokuserar mest på de *åtgärdande insatserna*, alltså det som bör ske då en elev redan utsatts för rasism eller diskriminering. Vi har även fokus på dig som förälder. Tyvärr faller ansvaret i dagsläget nämligen ofta först och främst på föräldrarna.

”Dom här föräldrarna skulle behöva någon som talar för dem och det har de inte. Via det här materialet får föräldrarna ju en handbok till vad de borde göra, men problemet är att ett fåtal har kapacitet till att göra det.”

– REKTOR

Finlands grundlag

Barnens rättigheter i skolan är grundläggande rättigheter och baserar sig på Finlands grundlag. Grundläggande rättigheter ingår i det finländska rättssystemet och bekräftas i Finlands grundlag.⁴ Lärare är offentliga tjänstemän och måste känna till lagstiftningen och de allmänna förvaltningslagarna inom sitt ansvarsområde.⁵

Enligt 22 § i Finlands grundlag måste de offentliga institutionerna skydda förverkligandet av grundläggande och mänskliga rättigheter. Den offentliga maktens uppgifter konkretiseras i lagstiftningen, till exempel i lagen om småbarnspedagogik (L 540/2018) och lagen om grundläggande utbildning (L 21.8.1998/628).⁶

Konventioner

De grundläggande och mänskliga rättigheterna finns också med i de allmänna administrativa lagar som myndigheter måste följa. Dessa rättigheter skyddas dessutom av de mänskliga rättigheterna i den Europeiska konventionen, FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och FN:s konvention om barnets rättigheter. Finland har undertecknat dessa internationella konventioner som garanterar finländska medborgare mänskliga rättigheter. Enligt Barnkonventionen ska staten vidta alla åtgärder som krävs för att skydda barn från diskriminering. Utbildningen ska enligt den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter utformas för att "främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla nationer och alla rasgrupper, etniska grupper och religiösa grupper" (CESCR).⁷

Skolans läroplan

I läroplanen står det i nuläget: "Mobbning, våld, rasism eller annan diskriminering ska inte accepteras och man ska genast ingripa vid osakligt beteende". Skolor och myndigheter är skyldiga att främja likabehandling och se till att ingen diskrimineras på grund av kön, ålder, etniskt eller nationellt ursprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd, handikapp eller sexuell läggning sker.⁸ Skolorna har dock mycket olika sätt att arbeta mot rasism och diskriminering, då det tillsvidare inte finns ett enhetligt och fungerande sätt att ingripa i och rapportera om den rasism som förekommer. Ansvaret faller oftast på lärarnas och rektorernas axlar. Utgående från deras resurser, kunnande och egen handlingsförmåga kommer situationen

i skolorna därför att se väldigt olika ut. Det finns ett alarmerande behov av transparens inom förvaltningen, när det gäller diskriminering och kunskap om hur man för dialog med familjer. Det behövs också fler sakkunniga när det gäller interkulturell kommunikation, likabehandling och rasism samt för att synliggöra minoriteter och ojämlikheter.

”Det är viktigt att tänka uppifrån ner, det vill säga, vem skriver läroplanerna och vem är med och granskar strukturerna för hur man ska jobba? En del av problemet börjar då vita privilegierade människor skriver policyer som andra ska följa. Det behövs en mångfald på alla nivåer i utbildningen för att det lättare skall ske förändring.”

— FORSKARE I PEDAGOGIK

Vem ansvarar för att lagarna följs?

Utbildningsanordnaren ansvarar för att utbildningen följer landets rättsliga principer samt för att jämställdhetslagen och diskrimineringslagen följs. Varje läroanstalt bör ha en lagstadgad jämställdhetsplan och en lagstadgad likabehandlingsplan, som beskriver vad skolan gör för att främja jämställdhet och förebygga diskriminering i skolan. Varje skola ska också ha en plan för att förebygga trakasserier och våld samt en tydlig handlingsplan att följa i fall av rasism.

Om en läroanstalt agerar olagligt, ska klagomål göras i första hand till regionförvaltningsverket och i andra hand till riksdagens justitieombudsman. I diskrimineringsfall kan man också kontakta diskrimineringsombudsmannen, som kan ge råd om hur ärendet kan föras vidare och utredas. Det kan vara svårt att få ett ärende behandlat av mer än en myndighet. Samtidigt finns det numera fall där diskrimineringsmannen och regionförvaltningsverket samarbetar kring klagomål. Det brukar ge bra resultat. Man kan be om att ett ärende behandlas parallellt, och då sköter respektive myndighet om sitt specialområde, men hjälps åt.

3. Vem kan du kontakta om ditt barn blir utsatt för rasism och diskriminering i skolan

Diskriminering i skolan kan tas upp av olika myndigheter beroende på vilken typ av diskriminering det rör sig om. Dessa tillvägagångssätt har olika namn. Det kan handla om begäran om omprövning, förvaltningsbesvär, klagomål eller kontakttagande. Vi ska senare försöka klargöra dessa. Det går inte att överklaga till alla myndigheter och det krävs ett beslut för att överklaga och kräva en förändring. I skolfrågor kan överklaganden göras till regionförvaltningsverket och förvaltningsdomstolen. Ersättning och skadestånd på grund av diskriminering kan yrkas i tingsrätten. Enligt lagen om grundläggande utbildning får endast den berörda parten överklaga ett beslut, medan vem som helst kan lämna in ett klagomål. Tyvärr blir det ofta föräldrarnas ansvar att modigt ställa svåra frågor och kräva att barnets rättigheter upprätthålls.

Skolan

Om ditt barn blir utsatt för rasism i skolan ska du med låg tröskel ta upp det med barnets lärare och rektor. Leder inte detta till önskat resultat kan du kontakta utbildningssamordnaren i kommunens skol- eller bildningsväsende.

Om du vill överklaga ett beslut som skolan har fattat måste beslutet innehålla en anvisning om sökande av ändring. Anvisningen måste även innehålla rättsinstansen eller myndigheten till vilken överklagandet ska riktas, till exempel regionförvaltningsverk eller förvaltningsdomstol.⁹ Om det inte rör sig om ett överklagbart beslut, kan man lämna in ett klagomål till regionförvaltningsverket.

Om en medlem av skolans personal betar sig olämpligt kan skolan vidta interna disciplinära åtgärder. Dessa åtgärder är konfidentiella. Om fallet är allvarligt måste skolan göra en brottsanmälan till polisen. Upprepade oegentligheter kan vara en grund för uppsägning.

”De bästa resultaten uppnås när man sätter en låg tröskel för samarbetet mellan skolan och föräldrarna, vilket leder till konkreta resultat i skolans verksamhet.” – REKTOR

”Om rektorn inte lyssnar eller agerar så gå till rektorns förman, det är rätt att kräva att barn har det bra.” – REKTOR

Kommunen

Kommunen är juridiskt ansvarig för de kommunala skolorna. Om ärendet inte kan lösas inom skolan, kan du föra det vidare till kommunens undervisningschef. Tyvärr saknas det ett särskilt organ inom kommunerna för att utreda frågor som gäller diskriminering och rasism. Medling kan dock användas för att lösa tvister med hjälp av en extern medlare. Här kan du hitta din lokala medlingsbyrå: <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/tjanster/statens-specialtjanster-inom-social-och-halsovarden/medling/medlingsbyraernas-kontaktuppgifter>.

Regionförvaltningsverken

Ett regionförvaltningsverk behandlar klagomål, överklaganden och utlåtanden från exempelvis skolan. Du kan avgiftsfritt lämna in ett klagomål i ett ärende som gäller dig själv eller någon annan. I regionförvaltningsverkets klagomålsbeslut kan man ge administrativ styrning till den aktör som klagomålet gäller. Man kan också ringa upp och få råd.¹⁰

Diskrimineringsombudsmannen

Diskrimineringsombudsmannens uppgift är att främja likabehandling och ingripa i fall av diskriminering. Diskrimineringsombudsmannen kan också ge dig allmänna råd och anvisningar, utreda misstänkt diskriminering och främja en lösning i tvisten mellan dig och skolan. Ett enskilt diskrimineringsärende kan föras till diskriminerings- och jämställdhetsnämnden eller till en domstol för avgörande. Diskrimineringsombudsmannen utreder diskrimineringsklagomål och ger juridiskt icke-bindande utlåtanden.¹¹

Diskriminerings- och jämställdhetsnämnden

Diskriminerings- och jämställdhetsnämnden övervakar hur diskriminerings- och jämställdhetslagar tillämpas i exempelvis skolan. Nämnden behandlar klagomål och ger juridiskt bindande beslut. Nämnden kan förbjuda en verksamhetsutövare att fortsätta en verksamhet som strider mot diskrimineringslagen. Nämnden kan också befalla verksamhetsutövaren, att uppfylla sina skyldigheter enligt diskrimineringslagen. Nämnden får inte besluta om utbetalning av ersättning eller skadestånd. Nämndens beslut kan vidare överklagas till förvaltningsdomstolen.¹²

Förvaltningsdomstolarna och tingsrätterna

Förvaltningsdomstolar behandlar besvär i förvaltningsärenden. Tingsrätter behandlar ersättnings- och skadeståndsfrågor samt brottsfall.

Polisen

Polisens uppgift är att trygga rätts- och samhällsordningen, upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att förebygga, avslöja och utreda brott och föra brott till åtalsprövning (L 872/2011). Till polisen kan du göra en brottsanmälan som gäller diskriminering eller hatbrott. Hatmotiv kan ge strängare straff.

Polisen beslutar sedan om ärendet ska undersökas och föras till åklagaren, som beslutar om åtal ska väckas. Tröskeln att få ett ärende behandlat är lägre i förvaltningsärenden än i brottsärenden som behandlas först av polisen och sedan av åklagaren.¹³

Justitieombudsmannen

Justitieombudsmannen övervakar och främjar lagligheten och respekten för de grundläggande rättigheterna hos myndigheter och privata aktörer som sköter offentliga uppdrag. Du kan lämna in ett klagomål om du misstänker att en myndighet eller en tjänsteman har brutit mot lagen eller försummat sina skyldigheter. Justitieombudsmannen kan då ge råd eller medla och begära information från den myndighet som berörs av klagomålet.

Justitieombudsmannen är inte en överklagandemyndighet och kan därför inte upphäva eller ändra andra myndigheters beslut. I allvarliga fall kan ett klagomål till Justitieombudsmannen leda till en förundersökning och åtal.¹⁴

Barnombudsmannen

Barnombudsmannen främjar tillgodoseendet av barnets bästa och rättigheter. Barnombudsmannen säkerställer att barnens ställning och rättigheter beaktas i lagstiftningen och beslutsfattandet. Barnombudsmannen utreder inte klagomål och kan inte ta ställning till enskilda fall.¹⁵

Jurist

En privat jurist kan hjälpa dig i ett diskrimineringsfall genom att ge råd, skriva ansökningar eller kravbrev och delta i domstolsförfaranden. Hemförsäkringen täcker ofta rättsliga kostnader i allmänna domstolar (tingsrätterna), men sällan i förvaltningsärenden (regionförvaltningsverken, förvaltningsdomstolarna och så vidare). Det är viktigt att kolla upp försäkringsvillkoren och självriskens storlek.

Man kan också ansöka om rättshjälp, alltså ekonomiskt stöd för ett juridiskt biträde, exempelvis en jurist. I Finland finns det ingen åldersgräns för att få rättshjälp, så även personer under 18 år kan vara berättigade till rättshjälp. Rättshjälpen är beroende av den berörda partens inkomster och förmögenhet, även då sökanden är minderårig.¹⁶ Många människor som har upplevt diskriminering har en relativt svag ekonomisk ställning. Då är det svårt att ta den höga personliga kostnadsrisken som juristtjänster innebär. Detta kan ses som ytterligare en form av diskriminering från samhällets sida.

I domstolsförfaranden kan man få stöd till exempel genom ett beslut av diskriminerings- och jämställdhetsnämnden, dvs. genom att ärendet redan tidigare har behandlats rättsligt. Domstolarna utreder de ärenden som kommer in till dem noggrannare än vad många andra myndigheter har resurser att göra.

”Föräldrar ska stå på sig och veta sina rättigheter, och kräva det som de har rätt till.” – LÄRARE

”Min väns son blev exkluderad av lärare och elever. Sonen var svart. Mamman tog kontakt med en jurist och meddelade det till rektor och genast började det hända positiva saker.” – FÖRÄLDER

Enligt EU MIDIS II-undersökning från år 2018 rapporterades att endast 12 % av fallen gällande etnisk diskriminering i Finland rapporteras, endast 10 % av de hatbaserade trakasserier och 28 % av de hatbaserade våldet.¹⁷ I Finland har riksdagens justitieombudsman konstaterat att det saknas utbildning för att förebygga kränkningar av grundläggande och mänskliga rättigheter.¹⁸ Av de som svarade på EU MIDIS II-undersökningen i Finland rapporterade 45 % att de hade upplevt diskriminering under det senaste året, vilket är högre än genomsnittet i Europa. 63 % av de med afrikansk bakgrund hade upplevt rasistiska trakasserier och 14 % uppgav att de hade utsatts för rasistiskt våld under de senaste fem åren.¹⁹

Främjandet av likabehandling är ett av diskrimineringslagens (L 1325/2014) viktigaste verktyg för att förhindra diskriminering. Genom den sista lagreformen år 2015 utvidgades likabehandlingsskyldigheten att inte bara gälla offentliga myndigheter utan även arbetsgivare, skolor och utbildningsinstitutioner. Dessa är nu skyldiga att utarbeta en likabehandlingsplan.²⁰

Just nu håller man på att reformera diskrimineringslagen och den bör träda i kraft den 1 juni 2023.²¹

Antalet civilrättsliga mål i domstolarna har ökat sedan den nya diskrimineringslagen trädde i kraft år 2015, men antalet framgångsrika mål är fortfarande relativt lågt. De flesta av domstolarnas beslut rör arbetsrättsliga frågor och det finns få uppgifter om innehållet i de ärenden där parterna nått ett förlikningsavtal. Det finns också få framgångsrika skadeståndskrav i de allmänna domstolarna.

Kontakterna med tillsynsmyndigheterna har dock ökat sedan 2015. Detta kan bero på ett antal orsaker, bland annat ökad medvetenhet om de olika rättskyddskanalerna.²²

Den som blir offer för diskriminering har ofta som främsta mål att bli hörd och få diskrimineringen erkänd. Offren för diskriminering vill många gånger också få rättvisa och en lösning på de diskriminerande problemen. Ekonomisk gottgörelse är ofta en sekundär men samtidigt viktig del av ett fungerande rättsskydd.

4. Fallstudier

Nedan ges exempel på vilken kamp det innebär att i nuläget få rätt slags hjälp, när ens barn eller en elev utsätts för rasism i skolan.

Skolan

När Mariannes barn skulle börja skolan var islam inte ett religionsalternativ. Eftersom Mariannes familj tillhör islam, ville hon att hennes barn skulle få undervisning i islam. Hon bestämde sig då för att rapportera om problemet till staden. På blanketten erbjöd hon sig att undervisa barnen om skolan inte hittade någon svenskspråkig lärare. Det gick två år innan staden kontaktade Marianne och bad henne att undervisa barnen, eftersom de inte hade hittat en lämplig lärare. Under denna tid hade alltså barnen inte fått någon religionsundervisning alls, trots att kommunen är skyldig att erbjuda undervisning i en religion om det finns tre barn som tillhör religionen i kommunen. Detta uppfylldes i Mariannes barns fall. När barnen började högstadiet fortsatte undervisningen i islam inte automatiskt. Marianne tvingades då själv göra en anmälan till utbildningsnämnden i kommunen med fyra andra föräldrars underskrift för att få islamundervisning för eleverna i högstadiet. Högstadielevens läroböcker i islam har tillsvidare inte översatts till svenska utan endast till finska. Utbildningsstyrelsen hade lovat att böckerna skulle bli översatta till år 2020, men sedan meddelade styrelsen att de fått andra prioriteringar. För tillfället är det oklart när böckerna kommer att översättas.

Mariannes barn har blivit kallad för mobbare, bombare och terrorist i högstadiet. Diskrimineringen pågick i tre månader och hennes barn vägrade prata om det, Marianne fick reda på det av en annan mamma. Skolan tog tag i saken och kallade in Mariannes barn på samtal, men barnet vägrade prata om vad som hänt. Marianne sade att andra elever också sagt att det är vanligt att de blir kallade för "svartskalle" eller andra rasistiska benämningar i skolan.

"Idag vill skolorna ofta välja lärare bortom den islamiska traditionen för att undervisa i islam. Man vill forma den islamska traditionen och hur den tolkas i Finland. Barn blir offer, eftersom de får känslan att de inte kan tolka sin egen religion korrekt, utan att en lärare bortom deras religiösa tradition känner ett behov av att korrigera deras tolkning." – REKTOR

Regionförvaltningsverket

En rektor berättade att ett beslut från regionförvaltningsverket inte har någon verklig inverkan på situationen i skolan, om inte rektorn själv är villig att uppmärksamma problemen med rasism. Den enda inverkan beslutet har är att det ger rektorn mera pappersarbete. Det är endast om föräldrarna orkar lämna in klagomålet till regionförvaltningsverket upprepade gånger som det kan ha någon inverkan, detta eftersom sådana klagomål leder till mera jobb med redovisning till myndigheten. Det är lättare att åtgärda problemen, menade den intervjuade rektorn.

”Nuförtiden när kommunernas rättigheter är jättestora finns det endast regionförvaltningsverket som man kan klaga till och där finns egentligen för svenska sidan kanske bara en jurist som ska ta hand om allt.” – FÖRÄLDER

”Svaret från regionförvaltningsverket är alltid ganska otydligt och i kommunerna kan de tolka svaret som dom vill och vi som föräldrar kan tolka svaret som vi vill. Men egentligen, vad händer efter det där beslutsbrevet? Ingenting, ingen har någon koll.” – FÖRÄLDER

Diskrimineringsombudsmannen, regionförvaltningsverket och diskriminerings- och jämställdhetsnämnden

När Annas barn gick i grundskolan fick hennes barn undervisning i ortodox religion, så kallade egen religion. När barnet skulle börja femte klassen bestämde sig skolan för att slå ihop religions- och livsåskådningsundervisningen och slopa undervisningen i ortodox och andra religioner. Anna och några andra föräldrar blev upprörda och bestämde sig för att skicka ett brev till diskrimineringsombudsmannen. Diskrimineringsombudsmannen var osäker på om de kunde hjälpa Anna eller de andra föräldrarna och därför flyttade Anna själv sitt ärende till regionförvaltningsverket.

Vid regionförvaltningsverket tog det ett år för ärendet att behandlas och då var kommunen också inblandad. Efter ett år fick de ett oklart beslut av regionförvaltningsverket som Anna och skolan tolkade på olika sätt. Beslutet åstadkom inte någon konkret förändring utan endast en omformulering i läroplanen. Anna kontaktade även utbildningsstyrelsen och fick svaret att de inte kan hjälpa henne. Efter detta bestämde sig Anna för att det är bäst om barnet byter skola. Som ett sista försök skickade Anna saken till diskriminerings- och jämställdhetsnämnden, vilket ledde till ett klart beslut från nämnden om att kommunen brutit mot diskrimineringslagen. Kommunens bildningsdirektör brydde sig inte om beslutet. En ny direktör kom till kommunen och redde ut saken. Hela processen tog över fem år. Anna anser att det inte lönar sig att göra ett klagomål, eftersom man inte får något ut av det och det tar lång tid för problemen att lösas inom skolan och kommunen. Hon anser att det enda som ett klagomål kan åstadkomma är att man blir ett exempel för någon annan.

”Om vi förnekar den strukturella diskrimineringen kan vi inte rätta till den och vi ser inte problemen i strukturerna.” – REKTOR

”Det måste finnas gemensamma riktlinjer och mål, inte så att lärare får göra vad de vill utan konsekvenser och ansvar. Flera lärare har i efterhand nekat sina rasistiska uttalanden trots att flera elever har hört dem säga dem.” – FÖRÄLDER

5. Diskussion

I det finländska samhället är diskriminering och rasism fortfarande ofta mycket svåra att bevisa. Det finns vissa formella sätt att ingripa, men enligt den information som vi har samlat uppnås de bästa resultaten genom lokala samråd med skolan eller kommunen. Det är också viktigt att reagera på diskriminerande beteende i god tid och helst inleda en diskussion med skolan så tidigt som möjligt för att förhindra att konflikten eskalerar.

Kommunen spelar en mycket viktig roll i skolförvaltningen, men det finns inget organ inom kommunen dit frågor om rasism och diskriminering kan föras. Om ditt eget fall inte kan lösas med personalen på din egen skola, kan du vända dig till kommunens undervisningschef eller en annan behörig tjänsteinnehavare. Enligt lagen om grundläggande utbildning ska en lärare eller rektor rapportera alla trakasserier, mobbning, diskriminering eller våld på skolvägen eller inlärningsmiljön som de får kännedom om till vårdnadshavarna för den misstänkta och utsatta eleven. Dessutom är skolan skyldig att rapportera till barnskyddet enligt barnskyddslagen samt till polisen vid brott mot liv eller hälsa.

Regionförvaltningsverket är egentligen den enda myndighet som övervakar grundskolorna, men för att instansen ska kunna ingripa måste någon göra ett klagomål. Ett klagomål till regionförvaltningsverket leder dock inte till ett rättsligt bindande beslut. Tanken är att utbildningsanordnaren ska korrigera sitt handlings sätt efter att ha fått ett beslut från regionförvaltningsverket om sin egen verksamhet. Därefter finns det inga sanktioner eller övervakning, så samma problem kan upprepas i samma skola.

Även andra myndigheter, till exempel diskriminerings- och jämställdhetsnämnden och de olika ombudsmännen, utreder klagomål som lämnas in till dem. Administrativa processer går ofta framåt långsamt inom offentliga myndigheter, vilket betyder att de ofta inte kan ta itu med en akut situation. Beroende på till vilken myndighet ärendet överlämnas varierar bevisbördan för den klagande, och de administrativa förfarandena är ofta tungrodda och kräver en stor insats av den klagande, ofta föräldrarna. Det finns ingen garanti att processen kommer att leda till ett önskat resultat. Dessutom kan myndigheternas resurser för att hantera ett ärende vara begränsade.

Det är viktigt att du känner till dina rättigheter och att du dokumenterar dina problem noggrant. Det är dock ofta svårt att samla in bevis i ett diskrimineringsfall. Offentliga myndigheter har olika handlingsområden och befogenheter för att hantera diskriminering och rasism. Det är bra att veta vilket organ som är relevant i varje enskilt fall.

I avsaknad av snabba och effektiva medel att ingripa i diskriminering och rasism i skolmiljö hänger mycket på föräldrarnas aktiva engagemang. Många kan tycka att det är svårt att komma fram med sitt ärende och lämna in ett klagomål. De kan till exempel vara rädda för att bli stämplade som en svår person i skolgemenskapen eller så har de svårt att lita på myndigheter. Föräldrarna kan vara oroliga för de egna barnens situation i skolan om en sådan process inleds. Dessutom är processerna tungrodda och kräver ansträngningar från den klagandes sida. Diskrimineringslagen håller dock på att reformeras. Skolans ansvar för att säkerställa en diskrimineringsfri miljö ökar och kan leda till mer konkreta sanktioner mot skolan, om den inte tar itu med diskriminering. En läroanstalt kan i framtiden anses vara skyldig till diskriminering om den inte ingriper mot anmälda trakasserier.

Juridiska problem i samband med administrativa förfaranden och beslutsfattande är en utmaning för de mänskliga rättigheterna också i skolorna. Till exempel fattas inte alltid administrativa beslut som kan överklagas av föräldrarna, besluten är inte lagstadgade eller uppfyller inte kraven i förvaltningslagen (L 6.6.2003/434).²³ Juridiska frågor som rör utbildning i Finland har hittills huvudsakligen behandlats ur ett förvaltningsrättsligt perspektiv. Detta innebär i problematiska situationer att frågor som rör barnets rättigheter i värsta fall inte beaktas alls, om granskningen begränsas till den traditionella förvaltningsrättsliga tolkningen. Barnrättsperspektivet bör därför vara en utgångspunkt för grundskolornas arbete. En strategi för barns rättigheter innebär att man måste hitta en balans mellan barns självständighet och deras beroende och behov av skydd. Det innebär också att bygga på principen om barnets bästa, garantera barnets jämlikhet, stödja skyddet av barn och principerna om barnets självbestämmande.

6. Rekommendationer för skapande av en mer inkluderande skolmiljö

- Fråga skolan hur de arbetar med att förebygga och ingripa i diskriminering och rasism. Kräv att de är konkreta. Hur görs det och av vem? Kom ihåg att du har lagen på din sida.
- Det är viktigt att ta hänsyn till mångfalden vid all rekrytering – det bör om möjligt finnas flerspråkiga lärare, handledare och assistenter. Kulturtolkar kunde anställas.
- Utbildning och material om icke-diskriminering och antirasism finns i allt större utsträckning tillgängligt för personalen. All skolpersonal bör uppmantras att delta i utbildningen och att bekanta sig med materialet. Stå på dig som förälder: har personalen uppdaterat sig?
- Allt undervisningsmaterial som används bör granskas ur ett antirasistiskt perspektiv och vid behov korrigeras av någon som är kunnig i frågan.
- Alla skolor är redan enligt lagen skyldiga att ha planer för likabehandling och jämlikhet. Upprättandet, genomförandet och övervakningen av dessa planer skulle kunna integreras bättre i läroplanen och användas som en del av undervisningen. Skolpersonal, föräldrar och elever kan alla delta i utarbetandet av planerna och på så sätt föra diskussioner som gynnar hela gemenskapen.
- Skolan bör skapa en öppen atmosfär för diskussioner om diskriminering och rasism. Det måste vara tryggt för alla att ställa frågor och uttrycka sina åsikter och diskussionerna ska kunna äga rum i en anda av ömsesidig respekt. För att kunna förändra saker måste man först identifiera och erkänna de problem som hindrar likabehandling och icke-diskriminering från att uppnås.
- Det behövs lagstadgade krav på hur rasism och diskriminering ska åtgärdas i skolorna. Elever uppmantras nu att rapportera om rasism och diskriminering, och då åtgärderna sedan uteblir eller hemlighålls viks eleven en gång till. Nu har kommunerna preventiva program, men när elden är lös är de utan åtgärdsprogram.
- Finland kunde följa den svenska modellen, där skolorna övervakas av en särskild extern myndighet som fokuserar på skolorna och som vid behov kan kontaktas för att få hjälp.
- Elever som för närvarande går i specialundervisning, till exempel på grund av funktionsvariation, kunde delta mera i den vanliga undervisningen och bryta normer på det här sättet.

”Samhället är orättvist och vi ska tala med barnen om det redan i småbarnspedagogiken, så att alla är medvetna om situationen men inställda på att vi kan ändra på det.”

— FORSKARE I ANTIRASISTISK PEDAGOGIK

”Det är viktigt att lärare kritiskt granskar materialet som de använder i skolan och hur de pratar om världen och om människor. Dessutom är det viktigt att lärare och myndigheter deltar i antirasistiska workshops. Idealiskt vore att varje skola skulle ha workshops årligen tills det blir ett etablerat tänkande hos alla i skolan.” — FORSKARE I PEDAGOGIK

”Läraren tänker ”jag är inte rasist och vi har nolltolerans för diskriminering”. Men vi borde tänka vidare: vad kan vi aktivt göra? Det finns inte någon skola som är fri från rasistiska strukturer i nuläget.”

— FORSKARE I PEDAGOGIK

”Om man är lärare måste man varje dag tänka: Vad gör jag för att bryta dessa normer som gör att någon inte passar in eller någon uppfattas som att den har mindre potential än någon annan?” — FORSKARE I PEDAGOGIK

”Lärare ska veta vad rasism är, dess historia och förstå individuell och strukturell rasism. Kunskapen blir glasögon för att se rasism, för om man inte förstår det så går det inte att förebygga rasismen och förhindra upprätthållandet av olika normer som vithet, finländskhet, genus och social klass, till exempel.” — FORSKARE I ANTIRASISTISK PEDAGOGIK

Kom ihåg!

- Bäst och effektivast resultat når man oftast genom att förhandla lokalt med skolan och kommunen.
- Ibland kan en minderårig också lämna in ett klagomål, men vem som kan vara aktiv beror också på situationen och borde definieras närmare till exempel i lagen om grundläggande utbildning
- Skolorna missförstår ofta EU:s dataskyddsförordning och hemlighåller uppgifter. Familjerna har rätt att få veta vad som hänt på skolan och vem som gjort vad. (www.hemochskola.fi/2020/09/28/hemligt-eller-inte_artikel/)
- Begär skriftlig dokumentation av allt!
- Att lämna in ett klagomål är ofta gratis.
- Klagomålet ska vara skrivet på svenska eller finska, annars har myndigheter inte skyldighet att ge ett beslut eller utreda klagomålet.
- Diskriminering är ofta svår att bevisa, och i en rättstradition som lägger mycket vikt på bevis är det här en utmaning, Om du har bevis, spara dem.
- Rättskyddsmekanismerna är splittrade och det kan vara oklart vem som har ansvar för vad.
- Rättskyddsmekanismerna är överbelastade och långsamma och många av dem ger inte ett juridiskt bindande beslut.
- Att gå till medierna kan göra det lättare att påverka.
- Om den svåra situationen fortsätter, kan man byta skola eller flytta till en annan kommun.
- Varje kontakt med en myndighet gör diskrimineringen i skolan mer synlig. Även om kontakten inte leder till någon direkt åtgärd, bidrar varje enskild handling av er föräldrar till att skapa en miljö där diskriminering identifieras och känns igen. Att föra en offentlig debatt och öka utbildningen om rasism är ett steg mot att utrota rasismen och diskrimineringen i skolorna.
- Förbli inte ensam vid problem som gäller diskriminering – sök hjälp och stöd i din situation, till exempel hos myndigheterna, en advokat eller en organisation inom tredje sektorn.

”Det är jätteviktigt att få stöd av andra familjer, annars orkar man inte.”

– FÖRÄLDER

DIVa:s tips till föräldrar

- Lyssna på ditt barn! Är hen trygg? Följ med situationen och var uppmärksam på förändringar i beteendet. Om barnet plötsligt blir utåtagerande, får ont i magen, inte vill tala om sin skoldag eller inte vill gå till skolan ska du ta det på allvar. Tvinga inte ditt barn att gå till skolan utan ta reda på vad som försiggår och kontakta skolan samt skolans vårdpersonal. När du meddelar att skolan inte är trygg för barnet och att barnet därför är hemma så brukar skolan lyssna. Barnet ska gå till skolan då endast då det känns tryggt.

- Var proaktiv. Innan barnet börjar skolan eller dagis eller byter till en ny skola – för en dialog med personalen, berätta om tidigare erfarenheter, för infomaterial och litteratur till skolan och tala med andra föräldrar, be skolan ta kunniga föreläsare kring temat diskriminering till föräldramöten.
- Erfarenheter visar att om det är svårt att föra dialog med en skola tyder det ofta på interna problem och därför kan det vara svårt att lösa fall av diskriminering och rasism. Ibland kan det vara skäl att byta skola. Kolla upp om det finns andra skolor i kommunen eller i en närbelägen kommun. Hemskola är ett annat alternativ. I Finland har vi läroplikt, inte skolplikt. Kontakta www.suomenkotikouluyhdistys.fi för mera information.
- Skaffa ett nätverk av personer i samma situation så ni kan stöda varandra. Det finns organisationer i tredje sektorn som du kan prata med, se till exempel Mieli, Tjeivillan, Tyttöjen talo, Folkhälsans ungdomsmottagning, Helsingforsmissionen, krisjourer, Brottsofferjouren, olika föreningar för minoriteter, din religions församlingar.
- Ta kontakt med myndigheterna som nämns ovan. För ditt barn kan vetskapen om att du gör något vara viktig och inge en trygghet. Tänk också på andra barn som kan få hjälp via din insats. Minns att barnets rättigheter i skolan är grundläggande rättigheter som baserar sig på Finlands grundlag.
- Viktigast av allt: se till att ditt barn mår bra och ta hens upplevelser på allvar! Skaffa vid behov samtalshjälp och hälsovård åt barnet, men också ett nätverk av vänner, hobbyer och andra sammanhang utanför skolan. Stöd barnet genom att berätta om andra som gått genom motsvarande saker för att visa att hen inte är ensam. Tänk på att skolans vårdpersonal är kopplade till skolan så hitta tjänster utanför skolan om det känns traumatiserande att gå dit.

7. Ordlista²⁴

Ableism är antagandet att världen i stort sett är uppbyggd för att anpassa behoven och förmågorna hos personer utan funktionshinder. Funktionshindrade personer ses vara avvikande från normen och mindervärdiga. Ableism leder till diskriminering, som också kan kallas disableism.

Antirasism är ett erkännande av att rasism existerar och att vi alla är en del av rasismen som ett system. Det innebär proaktiv och medveten handling för att stå emot rasistiska handlingar, strukturer, institutioner och organisationer. Antirasistisk verksamhet är aktivt arbete för att förebygga och motarbeta rasistisk diskriminering, konsekvenserna av diskriminerande förfaranden och negativa fördomar.

BIPOC-begreppet härstammar från de engelska orden *Black* (svarta), *Indigenous* (ursprungsbefolkning), *People of Colour*. Termen har nyligen införts, eftersom den diskriminering och rasism och det förtryck som drabbar svarta och ursprungsbefolkningar är specifik i jämförelse med det förtryck som drabbar andra POC-personer. Båda dessa termer (POC, BIPOC) syftar på alla människogrunder som inte uppfattas som vita.

Diskriminering innebär att en person utan godtagbar orsak behandlas sämre än andra eller missgynnas på grund av en personlig egenskap. Det finns olika former av diskriminering som nämns i diskrimineringslagen (L 1325/2014):

Direkt diskriminering (10 §): En person behandlas utan godtagbar orsak sämre än någon annan. Till exempel vägrar en näringsutövare släppa in en svart person i sin affärslokal.

Indirekt diskriminering (13 §): Regler, kriterier eller förfaringssätt kan missgynna någon utan att det finns en godtagbar grund. Till exempel i en anställningssituation krävs utmärkta kunskaper i finska, även om det inte är nödvändigt med tanke på arbetsuppgifterna.

Trakasserier (14 §): Trakasserier är förbjudna enligt diskrimineringslagen. I lagen definieras trakasserier som sådant beteende som syftar till, eller som leder till, att en persons människovärde kränks. Beteendet skapar en förnedrande, hotfull

eller aggressiv stämning utifrån en förbjuden diskrimineringsgrund. I jämställdhetslagen (7 §) förbjuds sexuella trakasserier samt trakasserier på grund av kön, könsidentitet eller könsuttryck.

Vägran att göra rimliga anpassningar (15 §): Myndigheter, utbildningsanordnare, arbetsgivare och de som tillhandahåller varor eller tjänster ska göra rimliga anpassningar för personer med funktionsnedsättning. Med anpassningarna säkerställer man likabehandlingen av personer med funktionsnedsättning i enskilda situationer. Vägran att göra rimliga anpassningar innebär diskriminering.

Instruktioner eller befallningar att diskriminera (8 §): Instruktioner eller befallningar att diskriminera är förbjudna enligt lag. Till exempel en chef som instruerar de anställda i en butik att inte betjäna kunder med utländsk bakgrund gör sig skyldig till diskriminering. Det är fråga om diskriminering även om den anställda ännu inte följt instruktionen. Att följa diskriminerande instruktioner eller befallningar räknas nämligen även det som diskriminering.

Förbud mot diskriminerande jobbannonsering (17 §): En arbetsgivare som utannonserar en ledig tjänst eller position får inte kräva att de sökande ska ha de personliga egenskaper som nämns i diskrimineringslagen.

Förbud mot repressalier (16 §): En person får inte behandlas ofördelaktigt eller med negativa konsekvenser på grund av att hen har åberopat rättigheter eller skyldigheter enligt diskrimineringslagen, deltagit i utredningen av ett fall av diskriminering eller vidtagit andra åtgärder för att säkerställa likabehandling.²⁵

Diversitet (mångfald) innebär att samhället består av olika individer och grupper med olika bakgrund. De är dock placerade på olika positioner i förhållande till varandra. Att stå upp för diversitet är inte samma sak som jämlikhet eller inkludering. Man kan tala om diversitet utan att göra något konkret åt de institutionella och strukturella system som skapar och upprätthåller orättvisor.

Exotifiering innebär att en icke-vit person granskas endast utifrån sin etniska tillhörighet och de stereotyper som är förknippade med den och därför ses som exotisk eller spännande. Exempelvis att en elev upplevs ha "rytmen i blodet" endast för att hen har afrikanskt ursprung.

Exceptionalisering innebär en tro på det egna folkets överlägsenhet gentemot andra befolkningar.

Inklusion innebär att människor med olika bakgrund och identitet värderas och välkomnas som jämlika, och likvärdiga. När inklusion förekommer kan alla människor bli framgångsrika och dela en känsla av tillhörighet. Enbart insatser för mångfald skapar inte en miljö som är öppen för alla. Inklusion handlar om att personen känner att hen kan bli inkluderad och accepterad som hen är, utan att personen måste assimileras med den dominerande gruppen och ge upp sin egen identitet.

Institutionell (eller strukturell) rasism innebär de strukturer som gynnar majoriteten och missgynnar minoritetsgruppers möjligheter i samhället. Institutionell rasism förstör klyftor mellan grupper i samhället och förstärker vit makt, samtidigt som den skadar rasifierade individer.

Internaliserad rasism är både en medveten och omedveten process. Individen som utsätts för rasism ser rasistiska idéer, övertygelser och beteendemönster som är förknippade med den egna gruppen och som förekommer i majoritetssamhället som naturliga och sanna och internaliserar därmed underlägsenhet. Den förtryckta stöder alltså den dominerande gruppens maktposition genom att indirekt eller direkt delta i de attityder, beteenden och ideologier som upprätthåller den dominerande gruppens makt.

Interpersonell rasism är den mest uppenbara formen av rasism och den som man oftast först tänker på. Det är rasism som delas mellan två eller flera individer. Den uttrycks genom kommentarer, handlingar, övertygelser eller attityder. Den person som uttrycker rasism kan göra detta avsiktligt eller oavsiktligt. Det kan till

exempel vara uttalanden som ses som oavsiktlig diskriminering eller "välmenande" som så kallade mikroaggressioner.

Jämlikhet betyder att alla människor är lika värda oberoende av ursprung, kön, könsidentitet, könsuttryck, ålder, etniskt eller nationellt ursprung, medborgarskap, språk, religion, övertygelse, åsikt, funktionsnedsättning, hälsotillstånd, sexuell läggning eller någon annan omständighet som gäller en enskild person.

Marginalisering uppstår när personer i den dominerande gruppen i ett samhälle placeras en viss grupp utanför de betydelsefulla sammanhangen och därmed hindrar dem från att ha en aktiv röst, en identitet eller att ta plats. Marginalisering syftar till att upprätthålla den dominerande gruppens position i samhället.

Mikroaggressioner är vardagliga små ord, handlingar och antaganden som förmedlar stereotypa antaganden om grupper i samhället. Mikroaggressioner kan vara avsiktliga eller oavsiktliga och avses ofta som "välmenande".

Minoritetsstress är den extra stress som en medlem av en minoritet upplever i sitt liv på grund av sin minoritetsstatus. Stressen kan vara relaterad både till tidigare rasistisk eller diskriminerande behandling och till rädslan för att utsättas i framtiden.

POC (eng. *People of Colour*) är en politisk eller social, men inte biologisk, identitet för människor som rasifieras som icke-vita. Begreppet kan förstås som ett paraplybegrepp eftersom det inkluderar olika grupper som rasifieras som icke-vita och ofta används för att belysa det faktum att många olika grupper i samhället utsätts för rasism.

Ras (eng. *race*) är en social och politisk konstruktion, utan någon genetisk eller biologisk grund. Begreppet syftar till att kategorisera och dela upp människor baserat på fysiska och sociala attribut, till exempel hudfärg, ursprung, kulturhistoria och etnisk tillhörighet. Begreppet har historiskt använts och används fortfarande för att rättfärdiga dominans, exploatering och våld mot människor som rasifieras som icke-vita. Även om ras inte är en biologisk sanning har det en verklig social, politisk och ekonomisk påverkan

på hur vi upplevs och förstås i samhället samt hur vi upplever och identifierar oss själva.

Rasifiering är en process där man tillskriver en person, eller en människogrupp, egenskaper baserat på hypotetisk ras eller etnicitet. Rasifiering kan ske i mellanmännsliga relationer och på samhällslevelig nivå. Slutresultatet av rasifieringen är rasism eller rasdiskriminering. Alla människor rasifieras även personer med vit hudfärg, denna rasifiering är dock allmänt osynliggjord och innebär ofta privilegier.

Rasism är ett tankesätt där vissa människogrunder anses ha lägre status, till exempel på grund av etniskt ursprung, hudfärg, medborgarskap, kultur, modersmål eller religion. Rasism kan ta sig uttryck i ett avsiktligt eller oavsiktligt beteende mellan individer eller grupper som är grundat på fördomar och rädslor för det som är främmande. Rasism kan även vara diskriminerande strukturer i samhället och förekomma på olika områden. Rasism upprätthåller ojämlikhet och är skadlig, inte enbart för dem som utsätts för rasism, utan även för samhället i stort. Rasism är ett system där politik, institutioner, kultur och normer upprätthåller maktpositioner i samhället och vissa grupper av människor anses ha lägre status än andra grupper.

Vardagsrasismen innefattar sådana rasistiska handlingar som sker upprepat och är vardagliga. Alltså rasism som reproduceras i vardagliga- och familjära situationer.

Vithetsnormen syftar inte på hudfärg utan på osynliga sociala hierarkier och maktförhållanden, där den västerländska och europeiska normen anses definiera samhällsstrukturerna och representera normen som man utgår ifrån. Denna normativitet blottas först när man avviker från den.

Vit makt (eng. *white supremacy*) är användning och utnyttjande av makt för att stärka och upprätthålla makt och resurser för vita människor. Den bygger på en ideologi som baserar sig på en vithetsnorm, det vill säga tron att vita personer är överlägsna andra människor.

Vit skörhet (eng. *white fragility*) handlar om defensiva känslor och beteenden som vita människor uppvisar, när de ställs inför obekväma kunskap om rasfrågor. Detta kan ta sig uttryck i känslor som ilska, rädsla och skuldskänslor. De defensiva känslorna och beteendena kan även framträda i argumentation, tystnad eller tillbakadragande från situationer där rasism påtalas eller förekommer.

Vitt privilegium (eng. *white privilege*) är den makt och de privilegier som personer som uppfattas som vita beviljas endast på grund av denna egenskap och utan några andra meriter.

8. Lästips och länkar

Aidosti yhdenvertaiset. Yhdenvertaisuuslain arviointi (2020). Statsrådets kansli. Tillgänglig https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162552/VNTEAS_2020_50.pdf

Antimobbningsarbete i skolor och läroanstalter (2020). Utbildningsstyrelsen. Tillgänglig <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/antimobbningsarbete-i-skolor-och-laroanstalter>

Att hantera främlingsfientlighet i undervisningen (2021). Tillgänglig <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/att-hantera-framlingsfientlighet-i-undervisningen>

Barnombudsmannen: *Anvisningar för situationer där du inte är nöjd med ett beslut eller bemötande* (2022). Tillgänglig <https://lapsiasia.fi/sv/rattsskyddsmedel>

Barnombudsmannen: *FN:s konvention om barnets rättigheter* (2022). Tillgänglig <https://lapsiasia.fi/sv/konvention-om-barnets-rattigheter>

Barnombudsmannen: *Möten med barn och unga* (2016–2022). Tillgänglig <https://lapsiasia.fi/sv/horande-av-barn>

Barnombudsmannen: *Projekt inom den nationella barnstrategin* (2022). Tillgänglig <https://lapsiasia.fi/sv/projekt-inom-barnstrategin>

Diangelo, Robin: *Vit skörhet* (2021) Natur & Kultur

Diangelo, Robin: *Nice rasism* (2021); allen lane

Diskrimineringslagen (2014), Yhdenvertaisuus.fi. Tillgänglig <https://yhdenvertaisuus.fi/documents/1410853/5002649/Yhdenvertaisuuslaki-ruotsi.pdf/03238579-470f-4937-b5dc-dd8ed8850532/Yhdenvertaisuuslaki-ruotsi.pdf?t=1501587632000>

Eddo-Lodge, Reni: *Varför jag inte längre pratar med vita om ras* (2017) Modernista

”En olisi odottanut tätä sinulta”, sanoi opettaja – Suomessa maahanmuuttajataustaiset oppivat huonommin kuin muut, tutkijan mukaan syrjintä rehottaa (2020), Yle. Tillgänglig <https://yle.fi/uutiset/3-11431717>

Ett Finland som är fritt från rasism skapas nu (2022), Likabehandling.fi. Tillgänglig <https://yhdenvertaisuus.fi/sv/jagantirasist.fi>

Handbok för att förebygga och ingripa i sexuella trakasserier i skolor och läroanstalter (2020). Utbildningsstyrelse. Tillgänglig <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/handbok-att-forebygga-och-ingripa-i-sexuella-trakasserier>

Hem och skola. Artikel: *Hemligt eller inte?* (2020). Tillgänglig https://www.hemochskola.fi/2020/09/28/hemligt-eller-inte_artikel/

Hem och skola. Material: *Hemligt eller inte?* (2020). Tillgänglig <https://www.hemochskola.fi/material/hemligt-eller-inte/>

Hem och skola. Podcast: *Hur ser rasismen ut i skolan?* (2022). Vårdnadshavarens förklaring. Tillgänglig <https://soundcloud.com/hemochskolaifinland/hur-ser-rasismen-ut-i-skolan>

Hem och skola. Podcast: *Vem övervakar skolan?* (2021). Vårdnadshavarens förklaring. Tillgänglig <https://soundcloud.com/hemochskolaifinland/vem-overvakar-skolan>

Hyvissä aikeissa. Dokumenttisarja rodunjalostuksen historiasta Suomessa (2020). Tillgänglig <https://areena.yle.fi/1-4591815>

Jewell, Tiffany: *Antirasistisk handbok* (2021) Bokförlaget Max Ström

Justitieombudsmannen övervakar barns rättigheter (2022). Tillgänglig <https://www.oikeusasiamies.fi/sv/web/lasten-ja-nuorten-sivut>

Kendi, Ibrahim X: *Så blir du en antirasist* (2020) Natur & Kultur

Kommunförbundet (2022), *Sökande av ändring och mallar för anvisningar om sökande av ändring inom undervisnings- och kulturväsendet*. Tillgänglig <https://www.kommunforbundet.fi/undervisning-och-kultur/sokande-av-andring-och-mallar-anvisningar-om-sokande-av-andring-inom-undervisnings-och>

Koulu vailla vertaa -opas yhdenvertaisuus-suunnitteluun (2016), Rauhankasvatusinstituutti rf. Tillgänglig https://maailmankoulu.fi/koulu-vailla-vertaa/Kuinka_puhua_rasismista_ja_syrjinnästä?

Opas kasvattajille ja ammattilaisille (2021). Familia rf. Tillgänglig https://www.familiary.fi/uploads/7/1/8/2/71825877/rasisminvastainen_opas_nettiin.pdf

Käsikirja lasten ja nuorten sovitteluihin (2022). Aseman Lapset rf. Tillgänglig <https://asemanlapset.fi/uutiset/kasikirja-lasten-ja-nuorten-sovitteluihin-julkaistu/>

Ndow Norrby, Fanna: *Svart kvinna* (2015) Natur & Kultur

Normit nurin – Älä oleta! Normikriittinen käsikirja yhdenvertaisuudesta, syrjinnän vastustamisesta ja vapaudesta olla oma itsensä (2013). Seta rf. Tillgänglig <https://seta.fi/2013/12/11/jarjestot-vaativat-yhdenvertaisuuden-vallankumouksen-oppilaitoksiin/>

Perus- ja ihmisoikeudet opetus ja kasvatusalalla: oikeudellinen ja pedagoginen opas alan opiskelijoille ja asiantuntijoille (2020). Helsingfors universitet. Tillgänglig <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/314105>

Prata rasism i skolan (2022). Tillgänglig <https://www.levandehistoria.se/fakta-fordjupning/prata-rasism/prata-rasism-i-skolan>

Pukki kaalimaan vartijana – kuka valvoo peruskouluja? (2021). Stiftelsen för kommunal utveckling sr. Tillgänglig <https://kaks.fi/julkaisut/pukki-kaalimaan-vartijana-kuka-valvoo-peruskouluja/>

Spotlight: Skolor sviker elever med invandrarbakgrund (2020), Yle. Tillgänglig <https://svenska.yle.fi/artikel/2020/03/22/spotlight-skolor-sviker-elever-med-invandrarbakgrund>

Syrjintää ja rasismia vähennetään tiedolla ja tunnetyöllä – uusi verkkokoulutus on julkaistu (2022). Institutet för hälsa och välfärd. Tillgänglig <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/-/syrjintaa-ja-rasismia-vahennetaan-tiedolla-ja-tunnetyolla-uusi-verkkokoulutus-on-julkaistu?fbclid=IwAR2XyrZcHf9PjoGslQuDxFfpPQlY-kLuMKByohp-tdQt5SZDPHp4oYaQ728>

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta (2020). Tutkimus: *Yhdenvertaisuuslain uudistuksessa on edetty oikeaan suuntaan – lakia ei vielä hyödynnetä tarpeeksi*. Tillgänglig <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/tutkimus-yhdenvertaisuuslain-uudistuksessa-on-edetty-oikeaan-suuntaan-lakia-ei-viela-hyodynneta-tarpeeksi>

Yhdessä vihaa vastaan -varjoraportti (2021). Tillgänglig <https://www.yhdessavihaavastaan.fi/>

Yilmaz, Seber: *Vad jag pratar om när jag pratar om rasism* (2021) Natur & Kultur

NOTER

- 1 Kendi, I. X. (2019). *How to be an antiracist*. New York, One World
- 2 European Union Agency for Fundamental Rights (2018). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Being Black in the EU*. Tillgänglig https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-being-black-in-the-eu_en.pdf
- 3 ”Spotlight: Skolor sviker elever med invandrarbakgrund” (2020), Yle. Tillgänglig <https://svenska.yle.fi/artikel/2020/03/22/spotlight-skolor-sviker-elever-med-invandrarbakgrund>
- 4 Pukki kaalimaan vartijana – kuka valvoo peruskouluja? (2021). Tillgänglig <https://kaks.fi/julkaisut/pukki-kaalimaan-vartijana-kuka-valvoo-peruskouluja/>
- 5 Perus- ja ihmisoikeudet opetus ja kasvatusalalla: oikeudellinen ja pedagoginen opas alan opiskelijoille ja asiantuntijoille (2020), s. 8. Tillgänglig <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/314105>
- 6 Perus- ja ihmisoikeudet opetus ja kasvatusalalla: oikeudellinen ja pedagoginen opas alan opiskelijoille ja asiantuntijoille (2020), s. 9. Tillgänglig <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/314105>
- 7 Pukki kaalimaan vartijana – kuka valvoo peruskouluja? (2021), s 13-14. Tillgänglig <https://kaks.fi/julkaisut/pukki-kaalimaan-vartijana-kuka-valvoo-peruskouluja/>
- 8 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/166434_grunderna_for_laroplanen_verkkojulkaisu.pdf
- 9 Kommunförbundet (2020), *Sökande av ändring och mallar för anvisningar om sökande av ändring inom undervisnings- och kulturväsendet*.
- 10 Regionförvaltningsverket (2022). Tillgänglig <https://avi.fi/sv/valj-arende/privatperson/tillsyn-och-klagomal/undervisning-och-kultur/undervisningsvasendet/>
- 11 *Diskrimineringsombudsmannen* (2022). Tillgänglig <https://syrjinta.fi/sv/framsida>
- 12 *Diskriminerings- och jämställdhetsnämnden* (2022). Tillgänglig <https://www.yvtltk.fi/sv/index/namnden.html>
- 13 *Polisen* (2022). Tillgänglig <https://poliisi.fi/sv/gor-en-brottsanmalan>
- 14 Justitieombudsmannen (2022). Tillgänglig <https://oikeusasiamies.fi/sv/web/guest>
- 15 Barnombudsmannen (2022). Tillgänglig <https://lapsiasia.fi/sv/framsida>
- 16 Rättshjälp (2021). *Med vilka inkomster beviljas rättshjälp*. Tillgänglig <https://oikeus.fi/oikeusapu/sv/index/hakeminen/millatuloillaoikeusapuamyonnetaan.html>
- 17 European Union Agency for Fundamental Rights (2018). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Being Black in the EU*. Tillgänglig https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-being-black-in-the-eu_en.pdf
- 18 *Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2019* (2020), s. 143. Tillgänglig <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/40544/2019-sv/bd7016e5-cbb5-41a4-bob3-a5e9d12379b7>
- 19 European Union Agency for Fundamental Rights (2018). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Being Black in the EU*. Tillgänglig https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-being-black-in-the-eu_en.pdf
- 20 *Aidosti yhdenvertaiset. Yhdenvertaisuuslain arviointi* (2020), s. 91. Tillgänglig https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162552/VNTEAS_2020_50.pdf
- 21 *Diskriminering är djupt rotad i vårt samhälles strukturer – Diskrimineringsombudsmannen föreslår lagändringar för att främja likabehandling och de grundläggande rättigheterna*, Diskrimineringsombudsmannen (2022). Tillgänglig <https://syrjinta.fi/sv/-/diskriminering-ar-djupt-rotad-i-vart-samhallets-strukturer-diskrimineringsombudsmannen-foreslar-lagandringar-for-att-framja-likabehandling-och-de-grundlaggande-rattigheterna>; Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus, Eduskunta (2022). Tillgänglig <https://osittaisuudistus>
- 22 *Aidosti yhdenvertaiset. Yhdenvertaisuuslain arviointi* (2020), s. 77. Tillgänglig https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162552/VNTEAS_2020_50.pdf
- 23 *Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2019* (2020), s. 143. Tillgänglig <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/40544/2019-sv/bd7016e5-cbb5-41a4-bob3-a5e9d12379b7>
- 24 Ordlistan baserar sig på följande källor *Antirasistisk ordlista* (2022). Tillgänglig <https://yhdenvertaisuus.fi/sv/ordlista>; *Diskrimineringslagen* <https://yhdenvertaisuus.fi/documents/1410853/5002649/Yhdenvertaisuuslaki-ruotsi.pdf/03238579-470f-4937-b5dc-dd8ed8850532/Yhdenvertaisuuslaki-ruotsi.pdf?t=1501587632000>; Familia ry (2021), *Kuinka puhua rasismista ja syrjinnästä? Opas kasvattajille ja ammattilaisille*. Tillgänglig https://www.familiary.fi/uploads/7/1/8/2/71825877/rasisminvastainen_opas_nettiin.pdf; FEM-R (2022), *Sanasto*. Tillgänglig <https://www.fem-r.fi/sanasto/>; Tervonen, Miika (2017), *Myytti yhdenkulttuurin Suomesta ruokkii rasismia*. Tillgänglig <https://koneensaatio.fi/tarinat-ja-julkaisut/myytti-yhden-kulttuurin-suomesta-ruokkii-rasismia/>
- 25 *Diskrimineringslagen* (2022). Tillgänglig <https://yhdenvertaisuus.fi/documents/1410853/5002649/Yhdenvertaisuuslaki-ruotsi.pdf/03238579-470f-4937-b5dc-dd8ed8850532/Yhdenvertaisuuslaki-ruotsi.pdf?t=1501587632000>

DIVa – Föräldrar för diversitet rf

vill öka kunskapen om mångkultur och antirasism i skolor och inom kommunernas förvaltning och främja likabehandling i enlighet med FN:s barnkonvention. Föreningen gör påverkansarbete genom seminarier, diskussionstillfällen, publikationer och möten. Föreningen ordnar även evenemang som teaterbesök, naturutfärder och fester för minoritetsfamiljer.

Läs mer på www.diva.ngo.

Materialet har möjliggjorts med stöd av Stiftelsen Tre Smeder

Vi tackar för samarbete
Ad Astra
Advokatbyrå Fiskehamnen Ab
Barnombudsmannen
Diskriminerings- och jämställdhetsnämnden
Diskrimineringsombudsmannen
Familia rf
Helsingfors stad
Jämställdhetsombudsmannen
Polisstyrelsen
Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finland
Riksdagens justitieombudsman
Rättregistercentralen
Stiftelsen Tre Smeder
Utbildningsstyrelsen
Föräldrar och skolornas personal